

Grammatica, een nieuwe kijk op grammatica didactiek.

Grammatica gaat niet alleen over vormen, het gaat over wat vormen betekenen en wanneer en waarom ze gebruikt worden. Larsen-Freeman, *Teaching grammar*, (2014)

De beginnende docent NT2 merkt al snel dat ze met de mond vol tanden staat bij vragen van cursisten over grammaticale vormen. Het gaat vaak over aspecten van de grammatica waar Nederlanders de regels niet van weten, ook als ze Nederlands gestudeerd hebben. Voor ons zijn die vormen bekend vanaf het moment dat we gaan spreken als kleine peuters. We leren ze dus ongemerkt, net als de uitspraak.

En is er wel een regel voor een verschijnsel of bestaat er geen regel voor? Ook dat is niet altijd duidelijk. Het is niet nodig om onmiddellijk een grammaticale regel te kunnen produceren. Het beste antwoord is: "Dat zoek ik op en ik kom er de volgende keer op terug." De Grammatica voor Anderstaligen, (Fontein & Pescher – ter Meer, 2008) is voor iedere NT2 docent onmisbaar. Tenslotte is het ook niet zo makkelijk om ter plekke een voorbeeldzin te bedenken, ook dat kan wel eens fout gaan.

In dit artikel zullen we proberen een overzicht te geven van manieren om functioneel grammatica onderwijs te geven, met voorbeelden en mondelinge oefeningen.

Om te beginnen gaan we de grammaticale vormen schematisch indelen, wel of geen betekenis, en wel of geen regels. Daarna kijken we naar de verschillende leerders, en waar zij het meeste baat bij hebben.

Van groot belang is ook wat de verschillende examens, inburgering, Staatsexamens I en II voor eisen stellen. Tenslotte geven we een paar voorbeelden van mondelinge oefeningen.

De grammaticale categorieën.

	Eenvoudige regels	Complexere regels met uitzonderingen	(Bijna) niet beregeld
betekenis	1 Meervouden 2 Ontkenning 3 (Rang) telwoorden 4 Vragen/Vraagwoorden 5 Persoonlijk vnw 6 Wederkerend vnw 7 Bezittelijk vnw	8 Verkleinwoorden 9 Trappen van vergelijking 10 Werkwoorden gebruik 11 Werkwoorden vorm 12 Bijzinnen en voegwoorden 13 Het woord <i>er</i>	14 Bijwoorden 15 Voorzetsels 16 Modale hulpwerkwoorden 17 Constructies met (om)+ te + infinitief
geen betekenis	18 Uitgang bijvoeglijk nw. 19 Aanwijzend vnw 20 Betrekkelijk vnw	21 Werkwoordspelling 22 Woordvolgorde	23 Lidwoorden 24 Vaste verbinding met voorzetsels 25 Onregelmatige werkwoorden 26 Scheidbare werkwoorden 27 Wederkerende werkwoorden

We zien in het eerste vak betekenis dragende vormen, met eenvoudige regels. De complexere regels kunnen beter eerst eenvoudig, in een later stadium uitvoeriger behandeld worden.

Verrassend veel grammaticale verschijnselen hebben geen regels, we kunnen bijvoorbeeld niet uitleggen waarom een werkwoord onregelmatig is, of scheidbaar. Voor de lidwoorden zijn er wel een paar regels (verkleinwoorden hebben *het*, meervouden en de namen van mannen en vrouwen *de*) maar die gelden maar voor een klein deel van de woorden. Het is duidelijk dat vormen met bijna

geen of zonder regels, zoals de lidwoorden of de onregelmatige werkwoorden als woordenschat moeten worden aangeleerd.

De verschillende leerders.

Nu bekijken we vanuit de leerders, op welke manier we het beste grammatica kunnen aanbieden:

	Op weg naar A1	Op weg naar A2	Op weg naar B1 of B2
Hoogopgeleid	Eenvoudige voorbeeldzinnen Spelletjes	Voorbeeldzinnen Eenvoudige regels Oefeningen schriftelijk en mondeling	Voorbeeldzinnen Complexere regels met uitzonderingen Oefeningen schriftelijk en mondeling
(Deel van) voortgezet onderwijs	Eenvoudige voorbeeldzinnen Spelletjes	Voorbeeldzinnen Eenvoudige regels Oefeningen schriftelijk en mondeling	Voorbeeldzinnen Complexere regels met uitzonderingen. Oefeningen schriftelijk en mondeling
Weinig of geen schoolervaring	Eenvoudige voorbeeldzinnen Spelletjes	Voorbeeldzinnen Oefeningen mondeling	<i>(Deze categorie komt heel weinig voor.)</i>

Het schema moet niet gezien worden als voorschrift, maar als leidraad. Je ziet dat we voor niveau A1 wel voorbeeldzinnen en spelletjes geven, maar geen oefeningen of uitleg van regels. De niveau aanduiding moet gezien worden als 'vanaf', je kunt de spelletjes ook op hogere niveaus spelen.

Het ERK en de examens.

In het Europees Referentie Kader zien we bij spreken, gesprekken voeren en schrijven steeds dezelfde eisen voor grammatica:

A1	A2	B1	B2
Toont slechts beperkte beheersing van enkele eenvoudige grammaticale constructies en zinspatronen in een geleerd repertoire.	Gebruikt een aantal eenvoudige constructies correct, maar maakt nog stelselmatig elementaire fouten – bijvoorbeeld door verschillende tijden door elkaar te gebruiken en niet te letten op congruentie; toch is meestal wel duidelijk wat hij of zij probeert te zeggen.	Maakt met een redelijke mate van nauwkeurigheid gebruik van een repertoire van veelgebruikte 'routines' en patronen die bekend zijn van meer voorspelbare situaties.	Toont een betrekkelijk grote beheersing van de grammatica. Maakt geen vergissingen die tot misverstanden leiden.

We zien dan dat er op A1 nog bijna geen, en op A2 weinig eisen worden gesteld aan grammaticale correctheid. Het is belangrijk om de cursisten hiervan op de hoogte te stellen, omdat zij vaak veel te hoge eisen aan zichzelf stellen. Minstens zo belangrijk is het om de eisen van de examens aan de

cursisten te laten zien, zodat zij weten wat ze moeten kunnen. De hierboven genoemde eisen zijn nog erg vaag, zodat toetsenmakers daar hun eigen invulling aan geven.

Van de inburgeringsexamens zijn geen scoringsvoorschriften en normering beschikbaar, maar van de Staatsexamens kunnen ze bekeken worden op

https://www.staatsexamensnt2.nl/item/voorbeeldexamens_en

De voorbeelden en de oefeningen.

Vooraf bij minder hoog opgeleiden en beginnende cursisten is het niet zinvol om de regels, voor zover ze bestaan, uit te leggen. Een voorbeeld, liefst met kleuren rood(voor het onderwerp), blauw(voor de persoonsvorm) en groen(voor de rest van de zin) is veel duidelijker. Wel moet er altijd meer dan één voorbeeld gegeven worden, zodat de cursist die niet gewend is aan grammatica niet denkt dat de regel alleen voor dat woord geldt.

Verkleinwoorden

Verkleinwoorden worden in het Nederlands relatief veel gebruikt: biertje, wijntje, koekje, snoepje. Niet alleen voor iets kleins, maar ook voor iets positiefs of lekkers en voor kinderen. In principe worden ze gevormd door -je achter het woord, maar er zijn veel uitzonderingen. Het heeft weinig zin om de uitzonderingen allemaal tegelijk aan te bieden, ze kunnen beter aan de orde komen als ze in de leerstof voorkomen.

Voorbeelden op weg naar A2:

De sok – het sokje – de sokjes	De auto – het autootje – de autootjes
De brief – het briefje – de briefjes	Het ei – het eitje – de eitjes

Op weg naar B1 en B2 kunnen er andere vormen bij komen:

De kamer – het kamertje – de kamertjes	Het raam – het raampje – de raampjes
Het ding – het dingetje – de dingetjes	Het gat – het gaatje – de gaatjes

Tip 1: vertel dat verkleinwoorden altijd als lidwoord *het* hebben, en een meervoud op -s.

Tip 2: Taalrap 37: een kleine man en een kleine vrouw.

Op weg naar A2: Een pennetje en een boekje.

Leerdoel: verkleinwoorden gebruiken

Tijdsduur: 20 minuten

Groepsindeling: groep

Je legt op tafel een aantal kleine voorwerpen: een beker, een schaar, een gom, een boek, etc. Je vertelt de betekenis en de functie van verkleinwoorden, en maakt wat je vertelt concreet met behulp van de materialen op tafel. Dan schrijf je de woorden op het bord en onderstreept de uitgangen: je, tje, pje, etc. Je vermeldt er steeds bij dat waarom de toevoeging er bij komt, voorbeeld: het raam --> pje. Hierna krijgen de cursisten de opdracht om door het lokaal te lopen en hardop te benoemen wat ze zien en daarbij verkleinwoorden te gebruiken..

Op weg naar B1: sprookjes vertellen.

Leerdoel: verkleinwoorden gebruiken

Tijdsduur: 20 minuten

Groepsindeling: groepjes of tweetallen.

Begin zelf met het vertellen van een sprookje: Er waren eens een koninkje en een koninginnetje. Ze hadden een lief dochtertje, etc. Ieder zelfstandig naamwoord moet verkleind worden als dat kan.

Vraag de groep om te tellen hoeveel ze er gehoord hebben.
Daarna in tweetallen: de een vertelt een sprookje met verkleinwoorden, de ander telt ze. Wissel van rol als je klaar bent. Wie heeft de meest verkleinwoorden geteld?

Vragen en vraagwoorden

We onderscheiden ja/nee vragen en vraagwoordvragen. Ja/nee vragen beginnen met het werkwoord, als de zin een werkwoord heeft. Vraagwoordvragen beginnen met een vraagwoord.

Heb je al gegeten? Antwoord: Ja of nee.

Hoe laat heb je gegeten? Antwoord: om 6 uur.

Op weg naar A1:

Het eerste wat alle cursisten moeten weten is dat vragen in het Nederlands gekenmerkt worden door de vraagintonatie (de stem gaat omhoog). Veel vragen bestaan maar uit een paar woorden, zonder werkwoord, en inversie is dan niet aan de orde.

Ik ben verkouden	Jij ook al?	Ja, jij ook?
Jij nog soep?	Wat meer of minder?	Met room?

Ten tweede worden vragen veel vaker in spreektaal dan in schrijftaal gebruikt..

Voor iedereen is het oefenen met de vraagintonatie het belangrijkste. Hiervoor kunnen de oefeningen van SpreekBeter gebruikt worden, of de Taalraps.

Op weg naar A2: Ja-nee vragen

Leerdoel: vragen stellen.

Tijdsduur: 10 minuten of meer.

Groepsindeling: groep of kleine groepjes

Een cursist neemt iets in gedachten. Dit kan een voorwerp zijn, een persoon, een activiteit, een plaats of een gebeurtenis. Dit wordt vooraf vastgesteld. De anderen moeten het woord raden door alleen ja-nee vragen te stellen: "Is het in de klas?" "Is het rond?" "Kun je het eten?"

Instructie: De eerste keer doet de docent het voor, daarna een paar cursisten, daarna in groepjes. Als de vraagintonatie te weinig is, herhaalt de docent de vraag. (Verboog, 2009)

Variante:

Er is een limiet aan de tijd (2 minuten) of aan het aantal vragen, bij voorbeeld een vraag voor alle aanwezigen, of 10 – 20 vragen.

Op weg naar A2: Geen ja en geen nee zeggen.

Leerdoel: vragen stellen en beantwoorden

Tijdsduur: 10 minuten

Groepsvorm: groep

Een cursist neemt iets in gedachte (zie hierboven) en de anderen stellen ja-nee vragen, die hij niet met ja of nee mag beantwoorden. De cursist is af als hij ja of nee zegt, dan is iemand anders. Er kan een maximaal aantal seconden stilte worden afgesproken.

Variante: ook geen zwart of wit mogen zeggen of geen 'eh...' mogen zeggen.

Op weg naar A2 en hoger.

Het goed gebruiken van de vraagintonatie blijft een punt van aandacht. Een eenvoudig rollenspel is geschikt om vragen te oefenen, waarbij vooraf als aandachtspunt of leerdoel de vraagintonatie wordt opgegeven.

Vraagwoorden.

Het eerste wat geleerd moet worden is de betekenis van de vraagwoorden, en dat het werkwoord (de persoonsvorm) er onmiddellijk op volgt:

Waar zijn mijn schoenen?	Wie gaat er mee?	Wat zeg je?	Hoe oud?
Welke docent gaat mee?	Wat voor kaas wil je?	Waar ben je?	Waarom niet?
Wanneer komt hij?	Waarheen?		

Op weg naar A2: kennismaken met een interview

Leerdoel: vraagwoordvragen stellen

Tijdsduur: 30 minuten of meer

Groepsvorm: groep en tweetallen

We bedenken in de groep wat we elkaar willen vragen. Wat willen we weten van elkaar?

We geven ook aan wat je moet zeggen als je niet wilt antwoorden: 'Dat zeg ik liever niet.' 'Dat ga ik niet aan je neus hangen.'

Daarna gaan we in tweetallen elkaar de vragen stellen.

Tot slot nog een tip voor het geven van feedback op grammaticaliteit: het verbeteren van woorden of zinnen van een cursist die spontaan spreekt, kan als effect hebben dat iemand de indruk krijgt dat hij in correcte zinnen moet spreken. Dat kan bij beginnende cursisten angst om te spreken opleveren. Geef feedback liever bij spreken als het leerdoel een grammaticale vorm is.

Margreet Verboog

Literatuur:

Adèr, L. & Verboog, M. (2016). *Taalraps*. Amsterdam: Boom.

Fontein, A.M. & Pescher-ter Meer, A. (2004). *Nederlandse grammatica voor anderstaligen*. Utrecht: NCB.

Kuiken, F., (2015). Grammatica. In B. Bossers, F. Kuiken & A. Vermeer (red.), *Handboek Nederlands als tweede taal in het volwassenonderwijs* (p. 48-87). Bussum: Coutinho.

SpreekBeter, (2014). Apps voor Android en Apple, oefeningen voor de verstaanbaarheid.

Verboog, M. (2017) *Grammatica*. een nieuwe kijk op grammatica didactiek. Amsterdam, Boom.

Verschijnt september 2017.